

Hans Moors

T ransit België

België bestaat echt. Er is een land, er wonen mensen en die hebben een vlag. Wat wil je nog meer?

Akkoord, dat land heeft veel verschillende gezichten: heuvels met onafzienbaar productiebos en het vlakke land van Brel met middeleeuwse steden en hun kathedrale torens 'pour uniques montagnes'; industriesteden ook, bekend van de criminaliteitsstatistieken en de vergane glorie van het zwarte goud en de gestaalde arbeider.

Toegegeven, de mensen die er wonen verstaan elkaar nauwelijks, ontlenen hun identiteit aan eigen taal, eigen regio en soms nog aan België: de federale staat, de monarchie, de spoorwegen, de Rode Duivels.

En die vlag, ja die nationale driekleur wappert wel, maar heeft gezelschap gekregen: de Vlaamse, Franse en Duitstalige gemeenschappen voeren hun eigen banier, net als het Brussels Hoofdstedelijk gewest. Zo nu en dan klinkt de Brabançonne, het nationale volkslied: 'Bloei, o land in eendracht niet te breken'. Maar de echo van De Vlaamse Leeuw en Le Chant des Wallons draagt minstens even ver.

J.A. Moors studeerde geschiedenis en politieke filosofie. Hij werkt als managing senior consultant voor Sovov bv, een adviesbureau gespecialiseerd in het ontwikkelen en toepassen van strategisch arbeidsmarktbeleid.

Identiteit en strijd

Historici weten het ook niet meer. Het afgelopen decennium trad een heterogene groep van jonge wetenschappers en journalisten voor het voetlicht. Dat deze 'nieuwe Belgen' een groep vormen, is te veel gezegd. Maar in hun 'nouvelle belgitude' manifesteerde zich een gemeenschappelijke afkeer van het Vlaamse cultuurnationalisme waarmee sommige politici en wetenschappers hun streven naar een steeds verdergaand Vlaams zelfbestuur historisch legitimeren.

De Vlaamse identiteit, stellen de nieuwe Belgen maakt onlosmakelijk deel uit van de nationale identiteit van België. Het gaat in beider geval om een 'invented tradition'.

Wat België wordt en is geweest, is een discussie van wetenschappelijk en maatschappelijk belang, maar die zou wel moeten worden gevoerd, zoals Sophie de Schaepdrijver ooit schreef, met een 'onpatriottisch Belgisch patriotisme' als uitgangspunt.

In het kielzog van het grootscheepse onderzoeksproject *Les lieux de mémoires* (1984-1993) van de Franse historicus Pierre Nora heeft de analyse van identiteitsbepalende tokens en iconen ook in België een hoge vlucht genomen. Van meet af aan raakte dit onderzoek gepolitiseerd. Belgische historici wilden de historische mythen van hun land ont-rafelen, de nationalistische vertogen die er een voedingsbodem in vonden demystificeren en, zoals de Franstalige Brusselse hoogleraar Anne Morelli het formuleerde: 'de lezer een objectieve kijk geven op de mechanismen waarmee de mythen van deze door ideologen 'bedachte gemeenschappen' worden gecreëerd, mythen die vroeger én nu worden gedragen door een wel-omschreven groep'.

Voor veel Vlaams-nationalisten is België van meet af aan een kunstmatig machtspolitiek compromis geweest, geen uitdrukking van de 'volksziel'. Uit onderzoek bleek echter, dat het Belgische nationalisme (belgicisme) in het begin van de negentiende eeuw wel degelijk authentiek was én ouder dan het Vlaams-nationalisme. Bovendien was het belgicisme flexibeler geweest, het had zich in de loop der jaren ontwikkeld en gemoderniseerd, terwijl het Vlaams-nationalisme zou zijn blijven hangen in nostalgische retoriek. Dit type onderzoek was koren op de molen van de 'nieuwe Belgen', maar

oogste uiteraard ook de nodige kritiek. De 'nouvelle belgitude' werd door Vlaamsgezinde wetenschappers en journalisten afgedaan als modieus, elitair, snobistisch en in essentie hol. Een grimmige polemie – met de multiculturele samenleving als inzet, zo lijkt het – was het gevolg. Hierin zijn twee hoofdlijnen te herkennen.

Aan Vlaamsgezinde kant betoogde men enerzijds, dat men liever iets is dan niets. 'Je bent wat je voelt', schreef de Gentse historicus Bruno de Wever. Ook al is de Vlaamse identiteit een historische en gepolitiseerde constructie, dan betekent dat nog niet dat je je niet zou kunnen of mogen herkennen in een gevoel van gemeenschappelijke eigenheid. En Belgische saamhorigheid is in elk geval ver te zoeken.

Anderzijds bestempelde men in het heetst van de strijd de 'nouvelle belgitude' als racistisch en gekant tegen de multiculturele samenleving, omdat de 'nieuwe Belgen' principieel zouden ontkennen dat elk volk – dus ook de Vlamingen – recht heeft op respect voor de culturele eigenheid. Van dik hout zaagt men planken. De 'nieuwe Belgen' brachten hier tegenin dat, omdat België geen eenheidsstaat is met een eenduidige cultuur, juist ruimte ontstaat – en vanwege het federaliseringsproces steeds meer ruimte – voor de zelfontplooiing van welke culturen dan ook. Volgens journalist en schrijver Geert van Isten-dael drukt de staatkundige verkaveling van België dan ook precies de 'essentie' van Belg-zijn uit. Staat en natie waren in 1830 al artefacten en in feite ook als zodanig bedoeld: een smeltkroes als buffer in het machtsvenwicht van negentiende-eeuws Europa. Deze lijn van argumenten heeft een hoog 'maak van de nood een deugd'-gehalte en is tegelijkertijd beslist niet onwaar. Maar dit laatste geldt eveneens voor het verwijt van Vlaamsgezinde kant dat de 'nieuwe Belgen' tegenover de vijand van het Vlaams-nationalisme niet meer en niet minder dan een (opgekafeaterd) 'Belgisch nationalisme' in stelling hebben gebracht.¹

Dit debat zal nog wel even voortduren. Het leeuwendeel van Vlamingen, Walen en Brusselaars geeft immers aan ook Belg te willen blijven. België is een land, maar een wonderlijk land. België is België omdat België nauwelijks bestaat. En zo is het eigenlijk altijd geweest!

Journalisten vergelijken

Nederlanders plachten dit geharrewar bij de zuiderburen met vermaak en op gepaste afstand te volgen. Nu hebben wij ook niet zoveel verstand van België. En het lijkt alsof we er per slot van rekening ook niet zoveel van willen weten. We zijn en blijven – willens en wetens – 'vreemde burens'.

De in België werkzame Nederlandse journalist Derk Jan Eppink gaf die titel mee aan zijn *Verslag van een zoektocht* naar de verschillen tussen de Nederlandse en de Belgische politiek.

Ook al is de 'hardware' (koningshuis, regering, parlement, partijen) al meer dan anderhalve eeuw dezelfde, Belgische en Nederlandse politici zijn opmerkelijk anders geprogrammeerd. Belgische politici vinden bijvoorbeeld houvast in relaties, hun Nederlandse evenknieën in wet- en regelgeving. Het zogenaamde dienstbetoon waarin het Belgische parlementslid zijn verbondenheid met de streek en de lokale politiek tot uitdrukking brengt, wordt door Haagse politici dikwijls als cliëntelisme en ridicuul dorpspatriottisme gezien. 'De veeboer Hendrik Koekoek', schrijft Eppink, 'was in de jaren zestig en zeventig een folkloristisch figuur op het Binnenhof; voor kiezers uitermate geschikt als protestfiguur. (...) Politiek was hij ongevaarlijk en zonder macht. Bij de Voerense fruitboer José Happart lag dat wel anders. Hij mobiliseerde zijn achterban, haalde de grote communautaire geest (Vlaams-Franstalig breuklijn) uit de fles en werd een machtsfactor binnen de PS, die de stemmen van deze protestfiguur wel wilde hebben. Happart sprak niet over 'meneer de voorzitter', zoals Koekoek nog wel kon, maar doolde met een stier door de gangen van de Belgische Senaat. Na het incident verving de Senaat de klapdeur door een draai-deur, zodat er geen stieren meer door konden. Happart werd zo'n gevaar voor de Belgische staat dat koning Boudewijn, bijna stiekem, met hem op 22 mei 1979 een afspraak maakte aan de autosnelweg bij Luik om hem te spreken.'

Een opmerkelijk onderscheid is voorts, dat in Nederland de macht bij het parlement ligt, in België bij de partij en de partijvoorzitters: de 'schoonmoeders' die de touwtjes stevig in handen hebben. Premier en bewindslieden maken er vaak trouwens maar al te duidelijk hoeveel wegen naar Rome leiden – buiten het parlement om. Bijvoorbeeld als het gaat om Europa.

**Geert
van Istendael**
Het Wakker worden
Belgisch in een ander
labyrint land

Geheel
herziene
uitgave

België doet het daar zo slecht nog niet, integendeel. Waar Nederland zich gedraagt als klein land dat denkt groot te zijn, is België een klein land dat zich als zodanig gedraagt. Gaat de Nederlandse politicus uit van zijn domineesgelijk, de Belgische collega behaalt via kloosterintriges zijn resultaat, aldus Eppink.

Binnenslands hebben ze daar natuurlijk behoorlijk veel ervaring mee opgedaan: na dertig jaar staats hervorming is de Belgische politiek doorkneed in compromissen en arrangementen. En dat helpt bij het veiligstellen van het eigenbelang in de Europese veelheid van nationale belangen.

Eppinks Vlaamse collega Steven de Foer, die onlangs zijn ervaringen als correspondent in Nederland boekstafte in *Onder Hollanders*, stelt het wat minder zwart/wit.

*'De Nederlanders met hun slimmigheid en hun moderne meningen, zijn in het Europese klasje te vergelijken met dat vreselijk slimme jongetje of meisje vroeger op school. Je weet wel, het kind dat altijd met de vinger in de lucht zat en dat de meester zo graag wilde helpen met het bijspijkeren van de domme klasgenootjes. We weten allemaal hoe onpopulair die bolleboos was. Gidsland zijn schept verplichtingen. Als je het beter meent te weten, moet je voorop durven te lopen. (...) Zelf kom ik uit een land van labbekakken zonder langetermijnvisie. Niet te veel innoveren, geen problemen zoeken, iedereen met rust laten. Nederlanders brengen leven in de Europese brouwerij. Ze worden ook vaak geïmiteerd. Het zijn naïeve pioniers, die voor de anderen de kastanjes uit het vuur halen. (...) Handig, zo'n gids die honderd meter voor jou het moeras inloopt en het drijfzand en de krokodillen aanwijst. België, dat in het buitenland vaak als conservatief wordt omschreven, is in het kielzog van deze gids zelf een van de meest progressieve landen ter wereld geworden. Het gaat alleen geruislozer. België is de lichtversie van Nederland geworden.'*²

Nu is het inderdaad zo, dat de Belgische en Nederlandse politieke cultuur het laatste decennium naar elkaar zijn gaan toegroeien. Een kwestie van stijl en persoonlijkheid natuurlijk, maar bovenal zijn het langlopende en niet specifiek nationale processen (ook al verschilt de vorm ervan van land tot land) zoals interculturalisering, verschuivingen in (arbeids)mobiliteit, secularisering en de ontakeling van levensbeschouwelijke sociabiliteit, het stijgende opleidingspeil, de globaliseringstrend (en zijn politieke effecten), die hieraan ten grondslag liggen.

Ook Europa is ongetwijfeld een factor, met dien verstande (zoals publicist Paul Scheffer constateerde) dat Europa niet op Nederland, maar vooral op België lijkt.

Pleidooi voor nieuwsgierigheid

Willen journalisten zich nog wel eens over België of Nederland buigen, onder historici gebeurt dat tegenwoordig opvallend weinig. Dat is jammer, en eigenlijk niet verklaarbaar. Waar is die nieuwsgierigheid gebleven?

Wetenschappers willen elkaar – op congressen of in Nederlandse (!) tijdschriftredacties – nog wel eens ontmoeten, promovendi wisselen soms even van land en een handvol studenten laat zich uitruilen. Vergelijkende studies komen er echter nauwelijks van. Een enkele uitzondering zo nu en dan bevestigt de regel.

Toch bestaan er zelfs twee goede handboeken. Het standaardwerk van Ernst Kossmann, dat oorspronkelijk in 1976 verscheen onder de titel *De Lage Landen 1780-1940: anderhalve eeuw Nederland en België* en nadien geregeld is herzien en uitgebreid. En in 1993 verscheen onder redactie van Hans Blom en Emiel Lamberts *Geschiedenis van de Nederlanden*. Een ééndelige geschiedenis van de Nederlanden, stellen de redacteurs, was nog niet beschikbaar, terwijl – de openingszin van het boek is veelbetekenend – in België en in Nederland 'veel belangstelling voor de eigen geschiedenis' bestaat. Daar hebben ze gelijk in gehad. Het handboek is herdrukt en in het universitaire onderwijs goed bruikbaar gebleken. Of het ook aanleiding heeft gegeven om met *elkaars* geschiedenis kennis te maken, valt te betwijfelen.

Het gesternte was dan ook niet al te gunstig. De beide, in meer dan één opzicht breed opgezette pogingen om de *Algemene Geschiedenis der Neder-*

landen als één geheel te schrijven, werden immers al bij verschijnen (1949-1958 en 1977-1983) door critici veroordeeld als een toonbeeld van negentiende-eeuwse ijdelheid.

In het basis- en voortgezet onderwijs behoort België niet of nauwelijks tot de gebruikelijke stof. Onbegrijpelijk eigenlijk, want juist met betrekking tot belangrijke (en gecanoniseerde) thema's als de verzuiling, de oorlog, de politieke cultuur en staatsinrichting zou een vergelijkende aanpak niet alleen zinvol maar ook leuk zijn!

België transitland: hoeveel kilometers snelweg heeft de gemiddelde scholier niet op de achterbank doorgebracht op weg naar Frankrijk vakantieland? Maar wat doen we met die levenservaring? Docenten en leerlingen moeten het doorgaans hebben van een Euregioaal of anderszins incidenteel treffen. Bovenmoedijks houdt men het bij een excursie naar Ieper, Brugge of Antwerpen. Bovendien is het tekenend, dat *Kleio* in geen drieënvertig jaar meer dan 'en marge' aandacht heeft besteed aan Belgische geschiedenis.

Daar moest maar eens verandering in komen. We kunnen het eens zijn met de Nederlandse hoogleraar Geert Hofstede als hij in *Culture's consequences: international differences in work-related values* (Beverly Hills 1980) stelt, dat ondanks de (deels) gemeenschappelijke taal en grens geen twee landen cultureel zo verschillend zijn als Nederland en België. Maar laten we nu ook eens nieuwsgierig worden!

Noten

- 1 S. de Schaepdrijver, 'België als idee', in: G. van Istendael (red.), *Het nut van België* (Antwerpen, Amsterdam 1993).
A. Morelli (red.), *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië* (Berchem 1996).
B. de Wever, 'Je bent wat je voelt', *Knack* (6 december 1995).
G. van Istendael, *Nieuwe uitbarstingen* (Antwerpen, Amsterdam 1999).
Voor een overzicht van deze discussie: N. Beyens, 'Van nieuwe Belgen en vaderlandse beeldenstormers', *Nieuwste Tijd* 1,4 (2002) 71-86.
- 2 D.J. Eppink, *Vreemde burens. Over politiek in Nederland en België* (Amsterdam, Antwerpen 1998). S. de Foer, *Onder Hollanders. Een Vlaming ontdekt Nederland* (Amsterdam 2001).